

Vierashuoneessa työoikeuden emeritusprofessori OTT, VTK Seppo Koskinen: Täydentävien ja vaihtoehtoisten hoitojen arvostelu ja elinkeinovapaus

Keskustelu täydentävistä ja vaihtoehtoisista hoidoista on ollut Suomessa usein kiivasta. Julkisuuudessa on esimerkiksi väitetty homeopaattien myyvän sairaille lääkkeenä kraanavettä kalliilla hinnalla. Tällainen syytös elinkeinon haittaamisen lisäksi leimaa terapeutit rikollisiksi ja asettaa heidät huonoon valoon. Väite leimaa ammattikunnan yhteiskunnan heikoimpia huijaavaksi. Täydentäviä ja vaihtoehtoisia hoitoja antavat harjoittavat Suomessa kuitenkin laillista elinkeinoa ja perustuslain mukaan meillä vallitsee elinkeinovapaus.

Elinkeinovapautteen sisältyy elinkeinonharjoittajan kielto loukata sopimattomalla menettelyllä toista elinkeinonharjoittajaa. Elinkeinotoiminnassa ei saa käyttää totuudenvastaista tai harhaanjohtavaa ilmaisua, joka koskee omaa tai toisen elinkeinotoimintaa ja on omiaan vaikuttamaan hyödykkeen kysyntään tai tarjontaan taikka vahingoittamaan toisen elinkeinotoimintaa. Elinkeinotoiminnassa ei myöskään saa käyttää asiaan kuulumattomia seikkoja sisältävää eikä esitystavaltaan tai muodoltaan sopimatonta ilmaisua, joka on omiaan vahingoittamaan toisen elinkeinotoimintaa.

Lähtökohta

Perustuslain **18 §** turvaa suomalaiselle oikeuden työhön ja elinkeinovapauden:

”Jokaisella on oikeus lain mukaan hankkia toimeentulonsa valitsemallaan työllä, ammatilla tai elinkeinolla. Julkisen vallan on huolehdittava työvoiman suojelusta.”

Elinkeinovapauden perusoikeussuoja kattaa lähtökohtaisesti niin elinkeinotoiminnan valmistelemisen, aloittamisen kuin harjoittamisenkin kannalta tarpeelliset toimenpiteet. Toisaalta elinkeinon harjoittamisen vapautta on perusoikeussäännökseen sisältyvän lakiviittauksen johdosta

mahdollista rajoittaa mitä moninaisimmin tavoin. Yksi rajoitusten kohdistamisen tapa on markkinoinnin rajoittaminen.

Elinkeinovapaudesta poikkeamisen tulee olla erityisen perusteltua – onhan kyseessä perustuslaissa turvatus oikeuden rajoittamisesta (ks. Suomen Yrittäjät 27.8.2018 Muistio: Elinkeinovapaus tulee pitää laajana). Nykyisin lainsäädäntö rajoittaa elinkeinovapautta esimerkiksi pätevyysvaatimuksilla, lupa- tai ilmoitusvaatimuksilla, kuluttajan suojaksi säädetyillä vahingonkorvausvaatimuksilla sekä markkinointia ja mainontaa rajoittamalla.

Rajoittamisen motiivit ovat yleensä terveystaloudellisia, kuluttajaa tai muuta heikommaksi arvioitua osapuolta suojaavia tai esteellisyyttä tai intressiristiriitoja eliminoivia. Joskus mutta selvästi harvemmin lainsäätäjän motiivina on turvata pienemmän toimijan toimintamahdollisuudet. Tällöin elinkeinovapauden rajoittamisen sijaan on päädytty turvaamalla neuvotteluvoimaltaan heikommalle osapuolelle jokin nimenomainen oikeus. Esimerkkinä mainittakoon kaupakeskuksessa toimivan yrittäjän oikeus pitää liike suljettuna yksi päivä viikossa.

Elinkeinovapauden ja yhdenvertaisuuden nimissä voi edellyttää yrittäjiltä toisen yrittäjän ja ammattilaisen kunnioittamista. Lähtökohtana on, että yrittäjäyys on sallittu kaikissa ammateissa, kaikkia yrittäjiä on kohdeltava elinkeinovapautta ja liikkeenharjoittamista kunnioittaen ja Suomen on oltava linjassa muiden EU-valtioiden kanssa siinä, miten elinkeinovapaudesta on poikettu.

Täydentävien ja vaihtoehtoisten hoitojen tarjoaminen laillisena elinkeinona

Yksi konkreettinen esimerkki elinkeino-oikeuteen suhtautumisesta on tällä hetkellä pyrkimykset rajoittaa täydentävien ja vaihtoehtoisten (ns. Cam-hoitojen) hoitojen tarjoamista.

Lääketiede jaetaan maailmassa yleensä kolmeen osaan: Länsimainen eli allopaattinen lääketiede, perinteinen lääketiede (TM, traditional medicine) ja täydentävät tai vaihtoehtoiset lääketieteet (CAM, complementary or alternative medicine). Maailman Terveysjärjestö (WHO) ja EU suosittelvat jäsenmaitaan integroimaan täydentävät ja vaihtoehtoiset hoidot eli CAM-hoitomuodot järkevästi virallisen terveydenhuollon järjestelmiin.

EU:n komissio on suhtautunut CAM-hoitoihin positiivisen neutraalisti ja korostanut potilaan omaa valintaa.

Ks. <https://cam-europe.eu/european-commission-cam> EUROCAM has had several meetings with officials of the European Commission, especially at DG Health and Consumers. Currently, there are clear signs that the EU Commission has taken a more positive stance towards CAM.

Patients should have access to the medicines of their choice.

Commissioner for Health Mr Tonio Borg, stated in his keynote opening speech at the CAM Interest Group meeting in the European Parliament on 27 June 2013: 'It is an important principle of the Union's pharmaceutical legislation that patients should have access to the medicinal products of their choice. This includes innovative medicines as much as traditional herbal and homeopathic medicinal products....Patient empowerment is on the increase. It progressively serves to put patients in the driver's seat – taking charge and control of their own health. Patients often know what treatment works for them, and which healthcare is efficient for their condition. This can include the use of complementary medicine.'

Suomessa eri hoitojen sääntelyä ja integrointia on valmisteltu jo pitkään siinä onnistumatta.

Ks. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2009:17: VAIHTOEHTOHOITOJEN SÄÄNTELYN TARVE. Mietintöön pyydettiin eri tahoilta lausuntoja. Suomen Lääkäriliitto,

Suomen Psykologiliitto, Super ry ja Tehy ry antoivat yhteisen lausunnon. He eivät hyväksyneet työryhmän käyttämää nimeä vaihtoehtohoito, vaan näiden järjestöjen lausunnon otsikkonakin oli: "Kannanotto uskomushoidoista ja niitä koskevista lainsäädäntötarpeista."

Hallituksessa asia ei ole toistaiseksi edennyt. Eduskunnassa tehtiin helmikuussa 2013 asian johdosta kirjallinen kysymys. Vastauksessaan silloinen ministeri **Guzenina-Richardson** totesi, että muutokset voitaisiin tehdä terveydenhuollon ammattihenkilölakiin. Tällöin asian käsittely yhdistettäisiin terveydenhuollon valvontatyöryhmän työhön (STM raportteja ja muistioita 2012:8, ks. **Edilex-uutinen**). Nykyisen hallituksen ohjelmassa on jälleen kirjaus "Selvitetään vaihtoehtoja uskomushoitajien eri sääntelymahdollisuudet". Asiassa ensin tehdään virkamiesvetoinen tilannekartoitus ja sitten linjataan tarvittavat toimet. Päätöksiä voisi syntyä vuosina 2021–2022.

Täydentäviä ja vaihtoehtoisia hoitoja sääntelevää lakia ovat muiden ohella ja erityisesti vaatineet Lääkäriliitto ja muutamat yksittäiset lääkärit.

Ks. Lääkäriliiton osalta **Edilex-uutinen 30.7.2007 Lääkäriliitto vaatii lainsäädäntöä, joka rajoittaisi uskomushoitajien antamista**. Lääkäriliiton kannanotto johti siihen, että yksi täydentävien ja vaihtoehtoisten hoitojen edustaja teki kannanotosta tutkintapyyntö, jossa vaadittiin selvittämään, onko Lääkäriliiton toiminnanjohtaja syyllistynyt kyseisen kannanoton allekirjoittajana kunnianloukkaukseen, lainvastaiseen toimintaan elinkeinotoiminnassa (kilpailumenettelyrikkomukseen) sekä syrjintään. Samalla kyseinen henkilö teki rikosilmoituksen myös median toiminnasta. Päätöksessään Helsingin poliisilaitos katsoi, että asiassa ei ollut syytä epäillä rikosta tapahtuneen. Täydentäviä hoitoja tarjoavan toimesta on jo aikaisemmin myös tuloksetta kanneltu apulaisoikeuskanslerille eräiden lääkärien ja yhden ministerin julkisuudessa ns. uskomushoidosta esittämistä käsityksistä (Dnro OKV/1424/1/2013).

Elinkeinon harjoittamisoikeutta tulee kunnioittaa myös terminologisilla valinnoilla

Elinkeinonharjoittamisen suoja on sopimattomasta menettelystä elinkeinotoiminnassa annetun lain mukaan yksittäisen elinkeinonharjoittajan suoja. Siksi kiellettyä menettelyä arvioidaan aina jossakin konkreettisesti yksittäistapauksessa. Esimerkiksi uskomushoito –ilmaisu, jota hallituksemmekin on käyttänyt, voi lain piiriin kuuluvassa yksittäistapauksessa kiistatta olla totuudenvastainen tai harhaanjohtava ilmaisu. Kyseinen ilmaisu toisen elinkeinotoimintaa koskevana vaikuttaa tämän tuotteiden kysyntään ja tarjontaan ja siten vahingoittaa toisen elinkeinotoimintaa. Ilmaisu voi lain tarkoittamassa yksittäistapauksellisessa arvioinnissa olla myös esitystavaltaan ja muodoltaan sopimaton. Lisäksi jos esimerkiksi elinkeinotoimintaa harjoittava lääkäri esittelee omaa toimintaansa suhteessa uskomushoidoksi esittelemäänsä vaihtoehtoon, kyseistä toimintaa voidaan arvioida vertailevalle markkinoinnille asetettujen vaatimusten perusteella.

Suomen Yrittäjät ry:n mukaan (ks. Suomen Yrittäjät 31.8.2018 Lausuma: Elinkeinonharjoittamisen kunnioittaminen terminologisilla valinnoilla) Lääkäriliitto ja ilmeisesti myös Duodecim-seura on ryhtynyt käyttämään termiä "uskomushoito" kuvaamaan täydentävää hoitoa antavien toimijoiden palveluita. "Uskomushoito"-termillä ilmeisesti on tarkoitus korostaa, että kyseisten hoitojen vaikuttavuus perustuu hoidettavan uskoon eikä muuhun tehoon. Suomen Yrittäjät on lähtenyt siitä, että näillä hoidoilla on terveyttä edistäviä vaikutuksia, mutta niiden tehoa tai toimivuutta ei ole osoitettu tieteellisin keinoin. Tästä syystä Suomen Yrittäjät käyttävät em. hoidosta termiä "täydentävä hoito". Näitä hoitoja tarjoavien näkemyksen mukaan neutraaleja ilmaisuja olisivat esimerkiksi vaihtoehtohoito, täydentävä hoito ja CAM-hoito (Complementary and Alternative Medication)

Uskomushoito-termi koetaan täydentävien ja vaihtoehtoisten hoitojen toimijoiden keskuudessa epäasialliseksi ja loukkaavaksi. Se vähättelee asiakkaiden arviointikykyä itseään koskevilla

päätöksissä. Lisäksi termin käyttö vaikeuttaa terveystuotteiden kauppaa ja ammatinharjoittamista.

Elinkeinonharjoittajia ja niiden tarjoamia palveluita tulee kutsua niiden omilla ammattinimillä. Esimerkkeinä voidaan mainita ratsastusterapia, vyöhyketerapia ja homeopatia, taikka ammatinharjoittajista kuppari, jäsenkorjaaja tai aromaterapeutti. Mikäli on tarvetta kollektiivisen termin käyttöön, täydentävä ja vaihtoehtoinen hoito tai CAM-hoito voisi olla oikea termi.

Loukkaavan tai vähättelevän termin, kuten uskomushoito, käyttäminen haittaa toiminnan harjoittajan liiketoimintaa. Toisen elinkeinonharjoittajan liiketoiminnan haittaaminen tai vaikeuttaminen ei ole hyväksyttävää. Se on moitittavaa ainakin sopimattomasta menettelystä elinkeinotoiminnassa annetun lain sekä markkinointia koskevan sääntelyn kannalta. Elinkeinotoiminnassa tulee aina edellyttää kunnioittavaa ja asiallista suhtautumista kaikkeen yrittäjyyteen kaikilta elinkeinonharjoittajalta. Edunvalvontaa ja vaikuttamista tulee tehdä asiallisilla termivalinnoilla. Oma asia voi ajaa ilman että aiheuttaa haittaa toisille.

Ks. HARRI HEMILÄ, dosentti, Kansanterveystieteen osasto, Cliniicum, Helsingin yliopisto
Artikkelin tunnus: du013222 (013.222): Uskomuslääkintä on harhaanjohtava termi: Nimet vaikuttavat ajatteluun, ja voimakkaasti leimaavat nimet johtavat vääristyneeseen ajatteluun. Kun hoitoa kutsutaan uskomushoidoksi, on helppo ehdottaa, ettei rajallisia resursseja ole aiheellista tuhlaata sellaisen hoidon tutkimiseen. Jos samaa hoitoa kutsutaan vaihtoehtohoidoksi, voidaan neutraalisti pohdiskella, kannattaako hoitoon perehtyä, mihin hoito perustuu ja voisiko siitä olla jopa hyötyä. Potilaiden kanssa keskustelu edellyttää hienotunteisuutta ja potilaiden arvostamista. Lääkärin pitäisi suhtautua neutraalisti potilaan ajatuksiin hänen omasta sairaudestaan ja sen hoidoista. Vaihtoehtohoitoja käyttävä potilas voi lopettaa keskustelun omista hoitokokeiluistaan, jos lääkäri väheksyy niitä uskomushoidoiksi. En ole nähnyt uskomuslääkintä-sanaa käytettävän silloin, kun lääkärit puhuvat toisten lääkäreiden uskomushoidoista, kuten virustautien hoidosta antibiooteilla. Termiä on käytetty ainoastaan silloin, kun on puhuttu lääketieteen ulkopuolisista hoidoista. Tässäkään suhteessa termin käyttö ei ole neutraalia. Heikki Hemmilä ehdotti, että sanan uskomuslääkintä käyttö lopetettaisiin, koska se on monella tavalla harhaanjohtava suomennos CAM-käsitteelle. Kivelä ja Kellosalo vastasivat kritiikkiin, mutta vastineesta jäi vaikutelma, etteivät he olleet perehtyneet CAM-käsitteen englanninkielisiin määritelmiin ja käyttöön. He eivät myöskään piitanneet siitä, että termi uskomuslääkintä loukkaa niitä potilaita ja lääkäreitä, jotka ovat kiinnostuneita lääketieteen ulkopuolisista hoidoista. Edelleen he väittivät, ettei sanan uskomuslääkintä tarkoitus ole herjata, mutta sellaisessa tarkoituksessa sitä usein käytetään. Sanoja pitäisi välttää, jos kuulijat kokevat ne vahvasti loukkaavina. Uskomuslääkintä-sanalla on voimakkaasti negatiivinen sävy. Sille on vaikea nähdä muuta käyttöä kuin vallitsevan terveydenhoitojärjestelmän ulkopuolisten hoitojen väheksyminen. Sellainen kuitenkin tukahduttaa mielekkään keskustelun ja hidastaa eräiden lääketieteen ulkopuolisten hoitojen tehokkuuden arviointia.

Täydentävää ja vaihtoehtoista hoitoa antavien ja perinteistä lääketiedettä edustavien lääkäreiden välillä käytävän diskurssin tulee olla avointa hoitavan lääkärin ja muun terapeutin sekä potilaan välillä. Tavoitteena pitää olla lisätä vuoropuhelua ja yhteistyötä, ei asettaa kieltoja tai aiheuttaa haittaa. Kun täydentävien ja vaihtoehtoisten hoitojen yleinen tuntemus lisääntyy, samalla lisääntyy luottamus lääkärin ja potilaan välillä ja samalla helpottuu myös vuoropuhelu täydentävien ja vaihtoehtoisten hoitojen edustajien kanssa. Silloin myös mahdollisista ongelmista voidaan keskustella rakentavasti, ja etsiä yhdessä ratkaisuja.

Linkejä

- <https://www.laakarilehti.fi/liitossa/liitto-toimii/vaalien-alla-vaikuttamistyo-kay-kuumana/>
- <https://areena.yle.fi/1-50822948>

- Norjassa CAM-hoidot integroitiin terveydenhoitoon ja ihmiset saavat vapaasti valita hoitojaan: <https://www.camtieto.fi/cam-hoidot-euroopassa-terveisia-norjasta/>
- <https://puheenvuoro.uusisuomi.fi/jouni-jamsa/kokoomuksen-naisten-liiton-puheenjohtaja-rajaisi-yrittajanaisten-ja-sairaiden-oikeuksia/>

Toimittaja: Jani Surakka, Edilex-toimitus (jani.surakka@edita.fi)